

Любай цёці – з удзячнасцю

*Смеючыся пагардліва
З сівізны галавы маёй,
Лесбіянка прыўкрасная
Задзівілась на іншую*

Анакрэонт

*Жыццё – гэта вайна густаў
Фрыдрых Ніцшэ*

Частка першая. Уцёкі з Менску

29 снежня 2011 году

Дарога ў Полацак была цёмная ад гонкіх чорных ялін. Цёмная і, здавалася, бясконца: змораная пераездамі, я некалькі разоў правальвалася ў сон, але ніяк не трапляла прагнуцца нарэшце ў Полацку.

Вуліцы ад вакзала да Сафійскага сабору, побач з якім працавала мая цёця, былі ўшчэнт занесеныя снегам, і, прадзіраючыся, я ледзьве трымалася на нагах. Ужо каля кірхі — зусім выбіўшыся з сіл — я зачাপілася аб камень пад снегам і неяк бязважка апусцілася ў сумёт. Вераб'і тут жа — з-пад самага сумёту — лапатліва пырхнулі ў неба, я правяла іх позіркамі і пабачыла, што неба над Полацкам было бяззорым: яно пнулася ў раку — Дзвіна ўпарцілася. І мне здалося, што мяне вось-вось расцісне — паміж небам і зямлёю. У чорным-чорным бяззорым Полацку. У гэты жуткі воўчы месяц. Калі нават вецер — цёмны снежаньскі вецер — прыхаваны, як смутак, у імглістай смуге. І я назаўжды застыну тут — у надвячоркавым сумёце — як інсекта ў цёмным і густым

бурштыне, які павязуць далей па Дзвіне і выкінуць у бязмежны акіян.

“Лепш так,” – усміхалася я пераможна, лежачы ў снезе. Лепш так, чым упасці з лесвіцы дзе-небудзь у закутках вялікага Менску. Ці патрапіць пад нож звар’яцелай старой, што тэлефанавала мне, каб расказаць пра сваю нянавісць. Ці сустрэць напярарочаную мне блізкую смерць на самоце, у здымным пакойчыку ў менскай Лошыцы.

Версій пра тое, як прыйдзе гэтая напярарочаная смерць, у мяне было шмат – і я падоўгу магла перабіраць іх, лежачы ў сумёце. Але запалілася святло ў цёціным кабінёце. На фіранках з’явіўся яе цень. Я з апошніх сіл паднялася – і пайшла.

Факультэт, дзе працавала цёця, узвышаўся над набярэжнай і – падсвечаны ліхтарамі знізу – здавалася, вісеў у вечаровым тумане. Раней тут быў езуіцкі калегіюм – і мне падабалася думаць, што гэтымі ж сумётамі калісьці сюды прабіраўся і Ян Баршчэўскі. Я натрапіла на яго «Шляхціца Завальню» тут, у Полацку, калі мне было год трынаццаць і я прыехала на восеньскія вакацыі да цёці і дзядзі. Ужо тады,

у гады сваёй ранняй маладосці, я была захопленая страшным. З якім шчасцем я блукала пад зацягнутым небам па гэтых шэрых вулках, уяўляючы зданяў і пярэваратняў – якія ўсе недзе тут, побач, і прыдумаліся.

Цяпер жа, калі я ўцякала ад невядомага праклёну, па цёмнай, безнадзейна імглістай вуліцы, мне падалося, што і сама я патрапіла ў адну з тых страшных гісторый. Як мыш у пастку.

З усяго змрочнага наваколля адно факультэт літасціва свяціўся тым вечарам, і жоўты ліхтар над яго ганкам, адкідаючы на сцены таўсманыя фігуры, абяцаў супакаенне.

Я паднялася па веснічках, пацягнула за клямку – але дзверы не паддаліся. Мае пальцы зусім скалелі і не слухаліся: таму я абяруч яшчэ раз пацягнула высокія дубовыя дзверы, з цяжкасцю адчыніла іх, стрэсла ледзяную корку з ботаў і ступіла ў цёплы ўніверсітэцкі калідор.

Унутры пахла зрэзанымі ялінамі. З нейкай аўдыторыі даносіліся прыемныя галасы, і я на хвіліну замёрла ў шчасці: тут я перачакаю гэтыя страшныя апошнія дні.

Магчыма, ад раптоўнай цеплыні пасля марозу, меладычнага голасу з аўдыторыі ці пераднавагодняга водару яловай смалы мне падалося, што я засынаю — проста так, стоячы ля вакна і гледзячы на бераг Дзвіны. Не засынаю нават, а кудысьці падаю. Векі раптоўна пацяжэлі, я прысела на сходы і паклала галаву на калені. А можа, на нейкую секунду я і прыснула — бо не пабачыла, як паўз мяне прайшло тое, што цяпер стала ценем у канцы калідора. І як тапелец хапаецца за саломінку, так я ўчапілася за цень — штосьці мне падказвала: ён аслоніць і ўратуе. Родныя цені і здані — дзеля іх я сюды і ехала. Яны мне цяпер здаваліся бліжэйшымі за незразумелую менскую рэальнасць. Яны адныя маглі вярнуць мне даўна згублены спакой.

Я ўталопілася ў цень, каб разгледзець хаця б нешта ў ім, пакуль ён канчаткова не знік, але вочы мае ўжо зноў заплюшчваліся, карцінка размывалася і мне было цяжка разабраць, што глядзела на мяне з універсітэцкай зеўры: вышуканыя снежныя ўзоры, сінія тыгры ці белая кабета.

Тут, сярод блізкіх полацкіх ценяў, я буду ў бяспецы, — усміхнулася я нарэшце

камусьці невідочнаму за вакном.

І, можа быць, ні адзін з тых страшных
знакаў, што атачылі мяне, не спраўдзіцца.

Частка другая. Падаючы ўтлыб

Амаль год таму — год без трох дзён — мяне праклялі. І напярарочылі хуткую смерць. Году не міне, — сказаў стары голас па тэлефоне, — а цябе ўжо не будзе на свеце. У самы першы дзень новага дзве тысячы адзінаццатага году, а дзвятай ранку, мяне пабудзіў гэты страшны званок, а я не знайшлася нават, што адказаць. Проста павесіла слухаўку.

Я выцерабіла з памяці той званок ужо на наступным тыдні — калі прыйшлі праваслаўныя Каляды. І не згадвала да вясны, пакуль аднойчы ў сакавіку не атрымала ў падарунак кнігу аднаго аргентынскага мадэрніста і не раскрыла яе на выпадковай старонцы, каб пагадаць. Мне выпалі ўсяго чатыры словы — назва гісторыі — “Як правільна капаць магілу”. І я адразу прыгадала той праклён. Я паскардзілася цёці, з якой ехала тады ў купэ цягніка на Берасце, і яна прапанавала мне сваю кнігу — вясёлы раман ірландца Флэна О’Браяна “Архіў Долкі”, на якім гадаць было б нашмат бяспечней. У тым рамане таксама ідзеца пра смерць, але так па-ірландску і

так жыццесцвярджальна, што я, не вагаючыся, узяла кнігу з рук цёці. Я ўжо чытала “Архіў” і ведала, што ў ім апавядальнік сустракаецца з Джойсам — але праз шмат год пасля афіцыйнай смерці пісьменніка — і высвятляе, што той, шукаючы цішыні і натхнення, імітаваў сваю смерць, а сам вярнуўся ў Ірландыю, пасяліўся ў маленькім мястэчку ля Дубліна і працаваў барменам у пабе. Я і сама хацела для сябе цішыні і спакою — таму і з’ехала з Берасця, і цяпер, нібы Джойс, хацела тэт-а-тэт размаўляць з ідэямі, перакладаючы іх з адной рукі ў другую — і, магчыма, калі-небудзь, нават на чалавечую мову.

На старонцы, на якой я выпадкова раскрыла кнігу, было ўсяго адно пытанне — “Хіба гэта не забойства?” Штосьці ўва мне сціснулася.

Тады ж я пачала перачытваць класікаў. Сцішыла рытм жыцця. Перасталася пісаць у жывы дзённік. Але смерць не прыходзіла — і, хаця нейкі асцюк засеў у галаве, з часам я навучылася забываць пра той праклён. Дзень, а то і два запар, я магла пра яго не думаць. А калі згадвала, то суцяшала сябе адным: нехта мог проста памыліцца

нумарам, а значыць і праклён — адрасаваны іншай — мяне абміне. Ды аднойчы, на самым пачатку гнілога менскага лета, я атрымала кароткае паведамленне на тэлефон.

Там было ўсяго тры словы. І гэтыя словы расхісталі мае нервы канчаткова — больш я ўжо напруўду не мела спакою да таго самага пераднавагодняга прыезду ў Полацак, з якога я пачала гэтую гісторыю. Дык вось, у тым пасланні нехта напісаў: “Кінуты бумеранг даганяе”. Тады ж мяне і пачаў ашайтаньваць мой архаічны жах. Тады ж і пасыпаліся на мяне ўсе іншыя знакі блізкай смерці.

Страшна расказваць, якія толькі знакі мне ні выпадалі. І ліпла іх да мяне — процьма. То сябры памыліліся і павіншавалі мяне з днём народзінаў на тры дні раней. То мне тры ночы запар снілася, як я — па локці ў крыві — сама сабе выдзіраю зубы. А ў верасні, калі я прыйшла на сваю першую працу ва ўніверсітэт, папярэдне дамовіўшыся, каб мне перанеслі пары з суботы на панядзелак, — я не знайшла свайго імя ў раскладзе на новы навучальны год: дыспетчары выцерлі маё прозвішча з

суботы і забылі ўпісаць у панядзелак.

Я ціха застагнала.

Апошняй жа кропляй быў падарунак ад сяброў на Дзень святога Мікалая. Мілья добрыя сябры ўрачыста працягнулі мне бутэлечку смірны — яшчэ калі я, не распрануўшыся, стаяла ў іх на ганку і атагравалася пасля доўгай падарожжы марозным надвячоркам. “Яна смачна пахне, Наталка”, — абвясцілі яны, хаця і не маглі ўцямна патлумачыць, што гэта такое: араб, які прадаў ім смірну ў далёкім Ізраілі, гаварыў на надта спецыфічнай ангельскай. А я ўжо пракручвала ў галаве калядную песенку пра золата, ладан і смірну, якія мудрыя з усходу прынеслі Ісусу: золата — як цару, ладан — як святару, а смірну — як таму, хто неўзабаве памрэ.

Неўзабаве, — пракаўтнула я. І тады ж нешта ўнутры мяне пракрычала: уцякай. Пакуль яшчэ не позна — бяжы адсюль. Схавайся ў самы далёкі, недасяжны, непрадбачаны ніякімі праклёнамі, забыты Менскам куток Беларусі.

І так я ўцякла.

Частка трэцяя. Кінутыя бумерангі

Я ўцякла першы раз у жыцці — ніколі раней я гэтага не рабіла. Я наагул не была баягузкай — часам ад маёй смеласці і рашучасці ніякавелі самыя дзёрзкія суперніцы. Часам — плакалі маёры і падпалкоўнікі міліцыі. Часам — у мяне прасілі літасці збітыя і пакладзеныя на лапаткі хлапцы. Але я — не прасіла літасці ні ў кога. Я ніколі не плакала. І ўжо, канечне, мне не было перад кім ніякавець.

Наталка, — сказалі мне аднойчы сябры, калі я была ў шостаі класе, — ты самая смелая з нас — ідзі пагавары з тым сямікласнікам, — і паказалі на хлопчыка, што стаяў ля распраналкі і не прапускаяў нас забраць курткі. Праз дзесяць хвілін сямікласнік ужо выцягся аб падлогу і ціха ляжаў, прыціснуты маім левым — самым моцным — локцем да коўзкага прахалоднага паркету.

У свае шаснаццаць я забаўлялася з тых, каго іншыя баяліся. Асабліва мне падабалася здэквацца з аднаго маёра, які чакаў ад мяне і маіх сяброў рэвалюцыйных учынкаў і так і марыў нас на чым-небудзь затрымаць. Ён

праслухоўваў нашыя тэлефоны – і мы гэтым карысталіся. Стоячы побач, утрох, у вільготным цёмным пад'ездзе берасцейскага сонечнага цэнтру, мы тэлефанавалі адно аднаму і прызначалі час і месца, дзе вывесім чарговую расцяжку. А пасля з-за рогу падпільноўвалі тых, хто прыходзіў. Запаміналі іх твары. Разглядалі раззлаваныя вочы маёра. Ці цягліцу падпалкоўніка, якая нервова хадзіла па ягоным твары, калі ён сіліўся разгледзець штосьці са сваёй схованкі. Каб пацвеліць іх яшчэ больш, мы зноў тэлефанавалі адно аднаму і віншавалі з вывешанай расцяжкай, распісваючы, як прыгожа яна лунае ў тым самым месцы, у якім стаялі ціхары.

У васямнаццаць мне надакучылі такія забавы: маёр пасівеў, і мне яго стала крыху шкада. Я помніла яго дотык, калі ён праваджаў мяне апошні раз у пастарунак. Здавалася, дотыкам ён нібы прасіў аб дапамозе. Але мне ў тых часы, вядома, было не да таго. Акцыі працягваліся. Людзі сядалі ў турмы. Іншых звальнялі. Маёр паранейшаму паляваў на нас – ды ўсё ж штосьці змянілася ўва мне. Я яшчэ не разумела, што менавіта мяне насцярожвае,

але: хіба яны там не бачылі, што маёр сівее, а нічога не мяняецца? Што гэта не часовая прыгода? Што ўсё гэта цягнецца з таго часу, калі я пайшла ў першую класу — і вось цяпер я на другім курсе ўніверсітэту.

Не ведаю нават, чаму я так доўга трымалася за сваё рэвалюцыйнае жыццё. Спачатку я не хацела сыходзіць, бо ў арганізацыю толькі-толькі прыйшоў прыгожы хлопец. Пасля мяне трымала адчуванне віны перад тымі, хто прыйшоў дзеля мяне. Пазней я зразумела, што праўдзівую асалоду ў арганізацыі мне прыносіла іншае: усё больш і больш новых сябраў падпадалі пад маю ўладу. Чароўны флёр гісторый — не заўжды праўдзівых — пра мінулыя подзвігі, туга за гераічным ці, можа быць, проста мае самыя дзёрзкія духі — нешта прымушала іх глядзець на мяне з захапленнем. І чакаць цуда. І я ім нават рада была абяцаць гэтыя цуды. Гэтая асалода і трымала мяне столькі часу ў нашай суполцы.

Вось толькі аднойчы, зусім выпадкова, я натрапіла на адну мудрую тоўстую кнігу: у кнігарні «Веды» я адкрыла першую разумную кнігу свайго жыцця — гэта была

“Воля да ўлады” — і чамусьці набыла яе. Я чытала Ніцшэ ў свае далёкія васямнаццаць і разумела: дзіўная сіла над людзьмі, якую давала мне мая дзёрзкасць і рашучасць, не дасць мне шчасця. І адзінае сэнсоўнае, што я магла зрабіць з гэтай сваёй сілай над іншымі — дык гэта напісаць пра яе раман.

І я сышла з рэвалюцыйнага асяродку. Каб з такой жа адвагай кінуцца пазней у інтэлектуальны.

Але паміж першым і другім быў перапынак. Пачыналіся нулявыя гады, я бадзялася пасля заняткаў ва ўніверсітэце па Берасці — яшчэ не вольная птушка, але ўжо і не бездапаможнае птушаня. І на мяне заглядаліся мінакі на вуліцы. Магчыма, стрыжнем гісторыі майго станаўленне былі не расцяжкі і сцягі, не Ніцшэ. А дзясяткі закаханых у мяне хлапцоў і мужчын. І нават дзве кабеты. І, каб быць да канца шчырай, адна дзяўчына з майго курсу. Гэта магло б здавацца вясёлай прыгодай ці проста мілым успамінам — вось толькі ў жыцці гэта было сапраўдным кашмарам.

Я не ведаю, якое заклінанне я выпадкова прамовіла, што здарылася ў сусвеце з маімі зоркамі, але амаль адначасова — у той час,

калі мне споўнілася васьмнаццаць — трое хлапцоў з Лігі Змагання закахаліся ў мяне. Я ні пра што не падазравала, пакуль адзін з іх не знік. Праз некалькі месяцаў я сустрэла яго суседа і ён, гледзячы на мяне з дакорам, сказаў, як таго закаханага ў мяне хлопча збілі на горкі яблык. Тыя самыя людзі з арганізацыі: праз мяне ў нашай суполцы пачалася ціхая зацятая вайна. Нехта нацякаў на мае вядзьмарскія здольнасці. Я гэтага не пацвярджала, але і не зняпраўджвала. Палова дзяўчат арганізацыі пачалі мяне баяцца. І гэта стала апошнім штуршком: я сышла — каб не нашкодзіць яшчэ больш.

У тую восень я бадзялася па самых розных кампаніях Берасця: я прыйшла ў гарадскую каманду “Што? Дзе? Калі?”, далучылася да спірытычнай суполкі, нейкі час узначальвала феміністычную арганізацыю, каб падточваць яе лад знутры, занялася — таксама ненадоўга — аховай птушак (мне падабалася зазіраць паўз бінокль у вочы лебедзям: у кожнага з іх свой выраз вачэй — і гэта зачароўвала). Але паўсюль — у кожную новую кампанію — за мной цягнуўся той жа шлейф: то выкладчык літаратуры, то дырэктар банку, то хлопчык-

арнітолаг з шэрымі дакорлівымі вачыма — хто-небудзь абавязкова ў мяне закахіваўся і ўсё мне псаваў. Яны сустракалі мяне з вучобы і праваджалі дадому. Чакалі раніцай ля пад'езду і прапаноўвалі падвезці. Адноічы адзін з іх нават скраў мяне, але гэта ўжо зусім іншая гісторыя. Іх галасы звінелі ў мяне ў галаве. Гэта пазней я вельмі жорстка парву з імі ўсімі, а напачатку я не баялася быць аплеценай чужымі жаданнямі і гісторыямі. Я смела кідалася ў новыя прыгоды. Тройчы пагаджалася ўзяць шлюб, кожны раз перадумвала. Цярпела. Блыталася.

Так мінула яшчэ тры гады. І доўжылася б, мабыць, да сёння, калі б адноічы я не натрапіла на другую невыпадковую кнігу ў сваім жыцці — на “Пошукі згубленага часу”. Ловы момантаў, водараў, дотыкаў, якія знікалі ў мінулым, зачаравалі мяне неверагодна. І я марыла штодня вызваліцца як мага хутчэй ад усяго і дабрацца да Пруста. Я марыла спыніць час і — нібы пушка — прыляцець у французскі маёнтак стогадовай даўніны, сесці на вакно і — ні пра што не думаючы — распусціцца ў промнях летняга надвячорка. У рэшце рэшт,

мне ўжо йшоў дваццаць другі год, а я так ні разу яшчэ не шукала свайго часу. Бо часу мне і праўду ні на што не хапала: мне бесперапынна званілі, запрашалі на спатканні, сустракалі пасля ўніверсітэту — і я ніяк не патрапляла дачытаць Пруста да канца. Мне бракавала часу. Мне бракавала жыцця — а тое жыццё, што я пражывала, здавалася, толькі выплівала кудысьці між пальцаў. І аднойчы веснавой раніцай гэта так мяне раззлавала, што я раз і назаўсёды вырашыла перарваць усе кантакты: змяніла тэлефон і прыняла рашэнне праз некалькі месяцаў паступіць у магістратуру ў Менск, на замежную літаратуру. Каб удосыць начытацца — і з'ехаць з роднага гораду.

Каб знайсці нарэшце свой час, які ўцякаў ад мяне там, у Берасці.

Частка чацвёртая. Эйфарыя першых радкоў

— Пра што ты марыш? — спытала мяне маці, дапамагаючы надзець на спіну вялікі падарожны заплечнік, калі я ад'язджала ў Менск.

— Пра дзіўны новы свет, — рамантычна адказала я.

— Хіба ён дзіўны — свет, у які сыходзяць вядзьмаркі, — пажартавала мама — і з гэтага пачалося маё новае, дарослае жыццё.

У Менск я не ўзяла ні адной спадніцы. Ні аднаго абцаса. Я абстрыгла сабе валасы і зрабіла чолку — каб выглядаць менш спакусліва. Адзінае, ад чаго я не змагла адмовіцца — гэта духі. Я ўзяла два свае ўлюбёныя водары: “Burbury”, які мне падарыў у Лондане адзін выкладчык, і “Euphoria” — якую я набыла сабе сама. Яны мелі супрацьлеглы эфект: пасля “Burbury” пакой, здавалася, патанаў у цёпрых промнях, я млела, патрапляла ў нейкі ціхі сонечны парк, выплівала на яркую паверхню. Гэта быў фантастычны зваблівы стан. Вось толькі сэнсоўнага я ў гэтым стане нічога зрабіць не магла. І тады прыходзіў час “Euphoria”. Яна